

ДРУГА СВІТОВА ВІЙНА: ТРАКТУВАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Тетяна ЛАДИЧЕНКО, завідувачка кафедри методики навчання суспільних дисциплін і гендерної освіти Інституту історичної освіти НПУ імені М. П. Драгоманова, кандидат історичних наук

У травні 2015 р. світове співтовариство відзначає 70 річницю перемоги над нацистською Німеччиною та її союзниками, закінчення Другої світової війни в Європі. 8 травня 1945 р. о 22.43 за середньоевропейським часом у передмісті Берліна Карлсхорсті було підписано Акт про беззастережну капітуляцію Німеччини. Найкривавіший в історії людства військовий конфлікт, який забрав десятки мільйонів людських життів (точна цифра втрат, зокрема, й українського народу досі уточнюється), закінчився повною перемогою сил антигітлерівської коаліції.

Враховуючи різницю у часі (повідомлення про підписання документа досягло Москви в 0.43 ночі 9 травня), а також ту обставину, що союзники спробували підписати Акт про капітуляцію Німеччини напередодні без СРСР, Сталін вирішив відзначити День Перемоги 9 травня. Відтоді День Перемоги в Радянському Союзі, а відтак і в пострадянських країнах, крім Прибалтики, святкують 9 травня. Цей день з 1965 р. офіційно став святковим вихідним днем і відзначався військовими парадом, вшануванням ветеранів, покладанням квітів до меморіалів загиблих, салютами та масовими заходами. Більшість населення України вважає 9 травня одним з найшанованіших свят. Дійсно, та війна зачепила майже кожен родину, що проживала на теренах України в 40-х рр. ХХ ст. Український народ, на думку багатьох дослідників, має найбільші після єврейського народу людські втрати у співвідношенні до його чисельності. Незліченні також матеріальні та культурні збитки.

У березні 2015 р. Президент України видав указ про встановлення Дня пам'яті та примирення, який буде відзначатися 8 травня. Цей день теж буде святковим вихідним і саме цього дня у 2015 р. передбачаються основні державні заходи щодо вшанування ветеранів і поминання загиблих. Українська влада вважає, що це буде ще один крок, який наблизить Україну до Європи, адже в Європі 8 травня відзначається саме як День пам'яті і примирення.

Викликано це, на нашу думку, тим, що в багатьох європейських країнах під час Другої світової війни склалася доволі непроста ситуація. Пам'ятаючи жахіття Першої світової війни, величезні людські та матеріальні втрати, частина населення країн Західної Європи на першому етапі війни не хотіла воювати з Німеччиною та її союзниками. Лише жорстокі умови «нового

порядку», встановленого гітлерівцями на окупованих територіях, змусили народи Європи піднятися на боротьбу і влитися до лав руху Опору. У повоєнні роки відбувалися судові процеси над колабораціоністами, проте ставлення до них різних верств населення було не однозначним. Люди розуміли, що засуджувати когось можна лише тим, хто сам виявився героєм і боровся за свободу, а не відсиджувався в тилу або за океаном у союзників.

У країнах Східної Європи «новий порядок» був ще жорсткішим, проте ситуація ускладнювалася міжнародними суперечностями, обіцянками нацистської пропаганди надати цим народам звільнення від експлуатації, роздмухування старих конфліктів тощо. Тому в країнах Центральної та Східної Європи рух Опору мав декілька складових, що орієнтувалися на різні внутрішні та зовнішні сили, конкурували та інколи боролися між собою. Виходячи з цього, можна констатувати, що Україна, в якій було декілька напрямів руху Опору, починаючи від партизанських загонів, які підтримувалися Москвою, і закінчуючи діяльністю ОУН-УПА, не є винятком. На нашу думку, ідея про встановлення Дня пам'яті та примирення, який буде відзначатися 8 травня, цілком слухна й актуальна. 9 травня залишиться Днем Перемоги. До речі, Генеральна

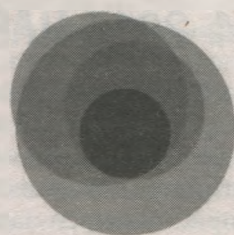
Асамблея ООН ще у 2004 р. визнала обидві дати днями пам'яті.

Важливо також поговорити про термінологію. У радянській історіографії, а відтак і в пострадянській науці існують два терміни: «Друга світова війна» та «Велика Вітчизняна війна». Перший термін стосується військових дій, які розпочалися 1 вересня 1939 р. нападом нацистської Німеччини на Польщу, охопили більшу частину країн світу, відбувалися в Європі, Азії, Африці, Океанії і завершилися 2 вересня 1945 р. підписанням акту про капітуляцію Японії. Термін «Велика Вітчизняна війна» розглядався як частина Другої світової війни і стосувався війни між нацистською Німеччиною та її союзниками і Радянським Союзом, яка розпочалася 22 червня 1941 р. та закінчилася 9 травня 1945 р.

Цей термін був створений сталінською пропагандою і офіційно використовувався в Радянському Союзі та в пострадянських країнах, крім Прибалтики. Аргументами для його використання були факти, які засвідчують, що нацистський «новий порядок» у Західній Європі значно відрізнявся від порядків, встановлених на окупованих територіях СРСР.

У відповідності до директив Гітлера, який вважав, що значна частина населення України повинна бути знищена, а ті, хто залишиться, перетворяться на рабів німецьких колоністів, що заселять наші родючі землі, окупаційний режим відрізнявся несамоовитою жорстокістю і тривав довгі чотири роки. Тому, на думку апологетів терміна «Велика Вітчизняна війна», боротьба проти нацизму носила характер боротьби за виживання, за свою землю, за Батьківщину. Це було справедливим для частини населення України, яка входила до СРСР до 1939 р. і опинилася під нацистською окупацією з 1941 р.

Проте мільйони жителів Західної України потрапили у вир Другої світової війни з першого її дня. Більша частина українських учених, зокрема професор С. Кульчицький, вважають, що термін «Велика Вітчизняна війна» не може застосовуватися по відношенню до всього українського народу. «Для українців війна почалася не в червні 1941 р., – пише проф. С. Кульчицький, – а з нападу Німеччини на Польщу 1 вересня 1939 р.».

1939
1945
**НІКОЛИ
ЗНОВУ**

Жителі західних областей мають свою точку зору на урочисто-піднесений термін – «Велика Вітчизняна війна». Для них Радянський Союз не став Вітчизною. Радянізація 1939–1941 рр. і 1945–1953 рр. виявилася не менш важкою, ніж нацистська окупація 1941–1944 рр.

Крім того, треба пам'ятати, що українці воювали не лише на Східному фронті, а й у лавах руху Опору різних країн Європи, в арміях союзників, на Далекому Сході та на Тихоокеанському театрі військових дій. Тому український вимір війни значно ширший. Враховуючи це, Український інститут національної пам'яті, який у жовтні 2014 р. розробив методичні матеріали щодо вшанування 70-ї річниці вигнання нацистських окупантів з України, пропонує вживати лише історично коректний термін «Друга світова війна».

Ми погоджуємося з цією точкою зору, адже термін «Друга світова війна» охоплює всіх учасників і всі періоди воєнних дій. Міністерство освіти і науки України надіслало методичні рекомендації, розроблені Українським інститутом національної пам'яті, до всіх освітніх установ для використання у навчально-виховному процесі.

Враховуючи дані рекомендацій, в оновленій програмі з історії України для ЗНО на 2016 р., за пропозицією робочої групи, термін «Велика Вітчизняна війна» вживатися не буде. Оновлена програма ЗНО викладена на сайті МОН України, і всі бажаючі можуть із нею ознайомитися та висловити свої зауваження і побажання. Ми також запрошуємо Вас, шановні вчителі, науковці, методисти та просто небайдужі до навчання історії люди, писати до нас у журнал або на сайт видавництва «Педагогічна преса» і вносити свої зауваження та пропозиції.